

Van 300.000 jaar geleden tot WOII
Archeologie in Zuid-Oost-Limburg
ZOLAD 2005-2009

«'t Is maar de kwestie ze te vinden...»

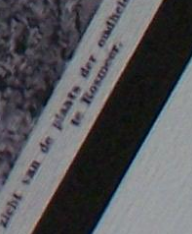
Didactische map Leerkrachten

Bilzen: 19 mei 2010-30 september 2010
Lanaken: 1 oktober 2010-31 januari 2011
Riemst: voorjaar 2011

SUCCESRIJKE ARCHEOLOGISCHE
OPGRAVINGEN TE ROSMEER

Merovingers lossen een Stukje van oude Cultuur

Romeinse villa en reeds elf Merovingische graven blootgelegd, met een uitzonderlijk aantal wapens en glazen sieraden.

Archeologie in Zuid-Oost-Limburg. Van 300.000 jaar geleden tot WOII:

“t Is maar de kwestie ze te vinden’

Zoekopdrachten bij de tentoonstelling:

1.1. Bekijk de tijdlijn en plaats in juiste volgorde:

- A ijzertijd
- B mesolithicum
- C recente tijd
- D Romeinse periode
- E middeleeuwen
- F paleolithicum
- G bronstijd

1: F	2: B	3: G	4: A	5: D	6: E	7: C
------	------	------	------	------	------	------

1.2. Schrijf bij elk tijdvak begin- en eindjaar (afgerond):

steentijd: paleolithicum – mesolithicum – neolithicum: 300.000 tot 2.000 vC

bronstijd: 2000 tot 1000 vC

ijzertijd: 1000 tot 100 vC

Romeinse periode: 57vC tot 500 nC

Middeleeuwen: 500 tot 1500

Nieuwe Tijd: 1500 tot 1789

Nieuwste Tijd: 1789 tot nu

2. De prehistorie

2.1. Waar werden de oudste sporen van bewoning in Vlaanderen gevonden?

Op een smalle strook tussen het Albertkanaal en de Nederlandse grens, tussen Veldwezelt en Maastricht.

2.2. Hoe oud zijn de oudste sporen van menselijke bewoning in onze streken?

ca 300.000 jaar (uit de ijstijd)

2.3. Hoe diep zaten zij onder de grond? Vind je hiervoor een verklaring?

Diepte van ca 10 m. Doorheen de tijd heeft de Maas het landschap ingesneden waardoor terrassen ontstonden. Bovenop deze terrassen werden vervolgens tijdens de koude periodes dikke pakketten löss afgezet door de wind. Dergelijke periodes van afzettingen werden afgewisseld met periodes van erosie en bodenvorming. De afzetting en bewaring van dergelijke pakketten löss impliceert dat paleolithische vindplaatsen op grote diepte bewaard kunnen zijn.

2.4. Geef een aantal voorbeelden van vondsten uit de prehistorie

- vuursteenproducten: talrijke afslagen, enkele kernen en vele chips,
- vuursteenwerktuigen zoals boordschrabbers
- resten van dieren

2.5. Schrap de dieren waarvan GEEN resten werden teruggevonden in de Hezerwatergroeve:

paarden - wolharige neushoorn - (konijnen) - rendier – bizon - (gorilla's) - mammoet - holenleeuw - (kippen) – hyena

2.6. De Neanderthalers hebben in verschillende periodes gewoond langs het Hezerwater. Waarom was deze streek zo geliefd door de Neanderthalers?

De reden waarom de locatie doorheen de tijd herhaaldelijk bezocht is, moet gezocht worden bij het landschappelijke karakter van de plaats. Valleien oefenen een aantrekkingskracht uit op mens en dier: beiden vinden er beschutting, voedsel en water. In het geval van de mens zal ook de aanwezigheid van grondstoffen zoals hout, steen en vuursteen een doorslaggevend argument geweest zijn. Dat de vallei uitgaf op de Maas en mogelijk een verbindingsweg was, heeft ook een rol gespeeld.

2.7. Ca 55.000 geleden lijkt de mens uit onze regio's te zijn verdwenen. Hoe kan je dat verklaren?

Waarschijnlijk door de extreme koude toen...

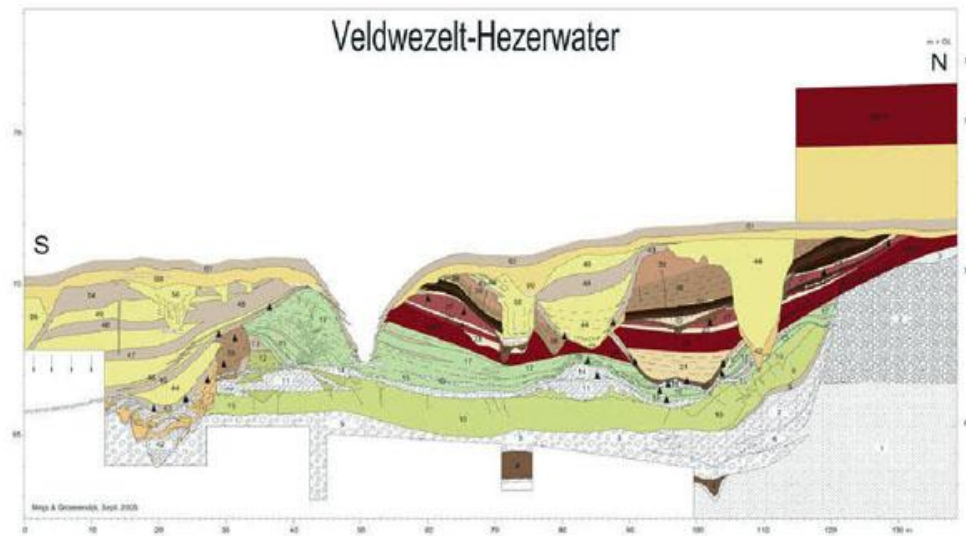
2.8. Duid aan op de tekening:

a) de rivier Hezerwater

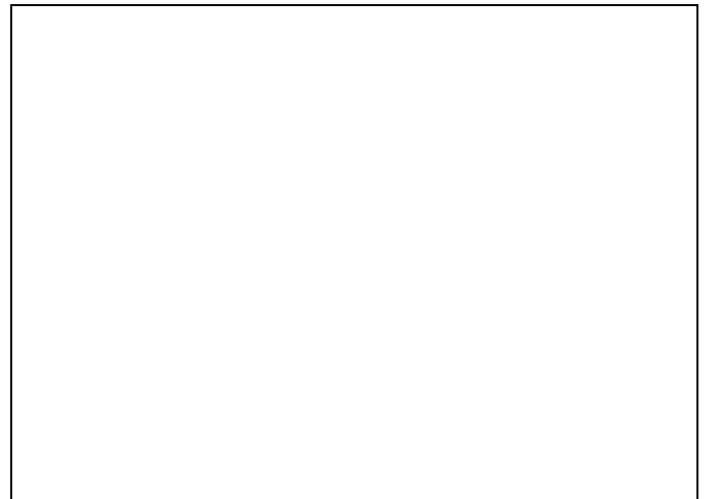
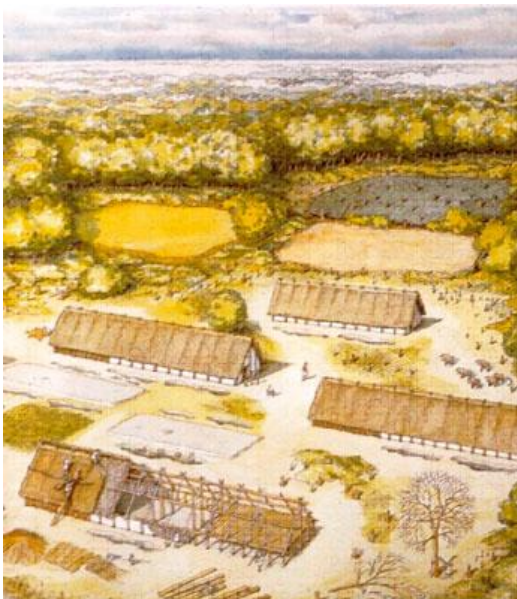
b) de vindplaats van prehistorische sporen (driehoekjes)

c) N= North (noorden)

d) S=South (zuiden)

- 2.9. In Rosmeer werden sporen teruggevonden van huizen van boerenfamilies. Op basis van die sporen maken de archeologen 'reconstructies' van die woningen. Teken jij nu eens de paalsporen zoals archeologen ze vonden en waarop ze zich baseerden.

- 2.10. Op de plattegrond zie je donkere vlekken **naast** de woningen. Wat zijn dat?
Kuilen die uitgegraven zijn om de hutten te bouwen (leem muren) en later werden ze volgestort met nederzettingsafval

2.11. Op de plattegrond zie je vele ronde verkleuringen **in** de woning. Wat stellen die donkere vlekjes voor?

Hier stonden ooit de palen van een houten boerderij met vlechtwerkwanden

2.12. In Rosmeer, Vlijtingen, Herderen en Riemst werden diezelfde sporen van huizen teruggevonden. De bewoners waren de eerste boeren in onze streken. Vanaf wanneer kunnen we dus spreken van landbouw in onze regio?

Vanaf 5.250 vC

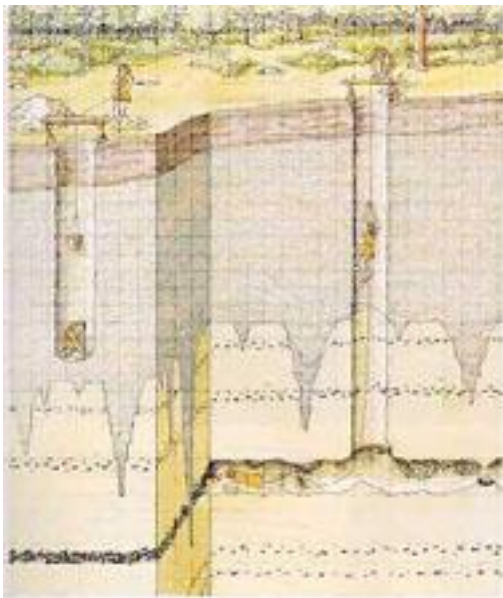
2.13. We spreken ook wel eens van bandkeramiek: hoe komen we aan die naam?

Omwille van de sierbanden op hun potten(keramiek,) met vingers en scherpe voorwerpen aangebracht.

2.14. De eerste mijnwerkers van Limburg (in Rullen-Voeren) brachten geen steenkool naar boven, wat dan wel?

Vuursteen

2.15. Beschrijf eens hoe de mensen toen in de mijn daalden?

2.16. De vuurstenen werden ter plekke bewerkt, er werden klingen en bijlen gemaakt:

- a) Wat zijn klingen? uitzicht? waar zijn ze volgens jou voor gebruikt? van goede of slechte vuursteen?

Afslagen van goede vuursteen: harde en scherpe afgeslagen randen: dienstig als mes, om bijvoorbeeld vellen te reinigen, te schrapen en ook om hout te bewerken

b) Wat zijn bijlen? uitzicht? gebruikt voor? van goede of slechte vuursteen?

Dikke stenen van slechtere vuursteen gemaakt: om bomen te kappen

2.17. Wat is die gele lijn op de luchtfoto van Voeren? Wat heeft ze eigenlijk te maken met archeologie?

Een aardgasleiding die loopt van Zeebrugge tot Eynatten. Door de aanleg van die leiding kon de ondergrond door archeologen onderzocht worden.

2.18. 3000 jaar geleden vestigden boeren zich op de vruchtbare grond van Lanaken (Europark). Hun woonhuizen werden (nog) niet teruggevonden, wel de opslagplaatsen voor graan. Beschrijf de twee soorten:

1) een*spieker*..., dat is een bovengrondse constructie met een verhoogde vloer (goed tegen ...*schimmels*..... en ook tegen ...*knaagdieren*.....

2) een ...*silo*....., dat is een ondergrondse opslagplaats, met een kleine opening die volledig kon afgesloten worden om zo het graan.....*van de lucht afgesloten langer te kunnen bewaren*.....

2.19. Welke van deze twee bewaarmethoden is geïllustreerd met een tekening op de tentoonstelling?

Een spieker

2.20. Het gevonden boerenerf op het Europark kon gedateerd worden tussen 1000 en 850 voor Christus. Hoe kwam men dit te weten?

Op basis van gevonden aardewerk en dankzij radio-actieve koolstofdateringen: Elk levend organisme neemt tijdens zijn leven koolstof op en wordt in het lichaam opgeslagen. De opname van koolstof stopt bij afsterven en van dan af begint de koolstof af te nemen volgens een vaste tijdschaal. Als je de koolstof meet, kan je terugtellen hoeveel koolstof er oorspronkelijk aanwezig was en weet je dus ook wanneer het organisme stierf.

2.21. Het plateau van Caestert bij Kanne herbergde in de IJzertijd een heuse 'versterking'...
- hoe groot was die versterking? 20 ha

- wie zou er volgens sommige bronnen verbleven hebben? *Caesar*
- wat hebben archeologen er precies onderzocht? *wallen en grachten*
- ditmaal was er niet sprake van een echte 'opgraving' maar van sleuvenonderzoek?
Kan je uitleggen wat dat wil zeggen?

Sleuven zijn uitgegraven stroken van meestal 2 m breed en in lengte variërend... dit zijn dus beperkte uitgravingen op regelmatige afstanden van elkaar, zo hoeft niet het hele domein afgegraven te worden; dat zou heel veel tijd in beslag nemen en veel kosten.

2.22. Op basis van die sleuven weten we nu hoe het 'fort' er uitzag:

- een gracht van ...11.... m breed en ...4.... m diep
- een talud of ...'terras'.....
- een muur en aarden wal van minimum4.... m hoog, Zo'n wal kon gebouwd worden met ...gekruiste balken..... waartussengrond en stenen.....werd gestort.
-

2.23. Kleur het bolletje als de bewering over de versterking van Caestert juist is:

De verbrande houtresten bewijzen dat het fort in brand werd gestoken door de vijand
 de verbrande houtresten bewijzen dat dit een techniek was om het hout niet te laten rotten?Juist

de brand bakte de lemen grond waarmee het houten vlechtwerk werd gevuld zodat de 'muur' verstevigd werd (juist)

de brand maakte de lemen muur brozer

het verbrande hout kon niet meer gedateerd worden via een dendrochronologisch onderzoek (dendrochronologie: elke boom vertoont jaarringen. Elke ring komt overeen met een zomer én een winter. Als je de ringen telt, tel je dus eigenlijk af tot de datum van het vellen van de boom. Leuk om weten: De dikte van de ringen komt overeen met de hoeveelheid neerslag, warmte, temperatuur en is elk jaar verschillend. Als je de ringen van een boomsoort in één regio in één bepaalde periode vergelijkt, zie je hetzelfde ringpatroon)
 het verbrande hout bevestigde na dendrochronologisch onderzoek dat het fort zeker in de tijd van Julius Caesar moet bestaan hebben (juist)

3. De protohistorie en de Romeinse tijd

3.1. Wat betekent volgens jou protohistorie?

De tijd tussen prehistorie en de Romeinse periode i. Elders bestaan al geschreven bronnen en deze bronnen vermelden gebeurtenissen uit onze streken. In onze streken zelf wordt het schrift nog niet gebruikt.

- 3.2. Romeinse nederzettingen in Kleine Spouwen en Kesselt: Bewijs dat deze boerenwoningen anders uitzagen dan die van de bandkeramiekers.
Deze grote boerderijen uit hout-leem - architectuur waren opgebouwd rond een centrale rij middenstaanders. Deze rij van vijf palen was diep ingegraven en droeg de nok van het dak waar zowel mensen als dieren onder leefden.
- 3.3. Hoe kunnen archeologen bewijzen dat deze boeren zelf hun werktuigen maakten?
Hellingafwaarts van de boerderijen was een zone gelegen waar metaalbewerking plaats vond. Rond een centrale greppel waren een waterput, enkele overdekte werkplaatsen, twee oventjes en een aantal grote kuilen gelegen. Uit de vulling van de kuilen werden een grote hoeveelheid metaalslakken en verschillende wetstenen gerecupereerd.
- 3.4. Kleur het bolletje als de in Kleine Spouwen en Kesselt gevonden boerderijen (uit de IJzertijd - Romeinse keizertijd) bewijzen dat:
- hier uitsluitend Romeinse villa's gebouwd werden zoals we die kennen uit Italië: rijke landbouwexploitaties met luxueus ingerichte hoofdgebouwen.
 - er nog een eigen bouwtraditie was in onze streken, (juist)
 - een aantal houtleem boerderijen rond een centrale open ruimte gebouwd werden (juist)
 - er drinkpoelen voor vee en waterputten werden aangelegd op het centrale plein (juist)
 - er waterleiding bestond
- 3.5. Een echte Romeinse villa (2de helft van de 3de eeuw) werd gevonden in Neerharen-Rekem.
- a) aan welke weg lag hij vroeger? (*heirbaan naar Nijmegen*)
 - b) lang nadat hij door brand verwoest werd, bouwden andere mensen op de puinen hun eigen woonstalhuizen. Wie? *Midden van de 4de eeuw: door een groep Germaanse inwijkelingen.*
 - c) Wat denk je was er met het Romeinse Rijk aan het gebeuren?
Het Romeinse Rijk zal bezwijken onder de invallen van de Germaanse volkeren die massaal over de Rijn trekken.
- 3.6. Dat de Merovingers hier woonden, bewijzen niet alleen allerlei archeologische vondsten, maar merk je ook aan de plaatsnamen: -heim, -ingen of -aken: achter een woord verwijst dikwijls naar een domein van een merovingische familie of een heel oud dorp.
- Geef voorbeelden
- heim (em of om): *Pietersheim, Rekem, Boorsem, Kotem, Heukelom*
 - ingen: *Vlijtingen, Mopertingen, Bitsingen (Bassenge), Hoepertingen, Riksingen*
 - aken: *Lanaken, Montenaken*

- 3.7. Rond de kerk van Munsterbilzen werd een kerkhof opgegraven
- Hoeveel graven werden ontdekt? *65 graven.*
 - Welke drie soorten graven zijn er teruggevonden?
 - De traditionele manier:.....*lichaam in een houten kist...*
 - twee afwijkende manieren:
 - o*lichaam in kuil, afgedekt met houten plank*
 - o*lichaam in uitgeholde eiken boomstammen*
- 3.8. Welk van deze soorten graven wordt hier afgebeeld? Hoe oud is dit graf?

een boomstamgraf. Houtonderzoek wees uit dat kan gedateerd worden tussen het midden van de 8ste en het midden van de 10de eeuw

- 3.9. Er wordt één graf tentoongesteld, waar kan je dat gaan bewonderen?
In de remise in Munsterbilzen, tegenover de kerk
- 3.10. Munsterbilzen komt van Monasterium Belisia: en dit verwijst naar een klooster of abdij die hier in de middeleeuwen werd gebouwd om de mensen in de streek te gaan bekeren. Ken je nog andere plaatsnamen met 'Bilzen'?
- Er zijn nog twee namen met Bilzen:*
(Beuken)Bilzen (de beuk herken je nog in het oude wapenschild)
(Eigen)Bilzen (soms simpel uitgelegd als Bilzen van eikenbomen, maar de naam kan ook verwijzen naar een 'eigen' goed, daterend uit de feodaliteit)

3.11. Ook in Rekem werd een kerkhof en sporen van een oude kerk ontdekt. Een afschrift van een steen van de kerk die in 1704 werd afgebroken vertelt ons veel over de geschiedenis van die kerk. Kan je uit de Latijnse tekst aflezen:

- a) in welke jaren de kerk werd vernield? (989, 1231, 1400, 1707)
- b) in welke jaren de kerk werd hersteld? (1494, 1590, 1640)

3.12. De universiteit van Leuven onderzocht de grondlagen onder de burchtruïne van Rekem. Door dit zogenaamd 'geomorfologisch' onderzoek kunnen zij verklaren hoe die heuvel heel lang geleden ontstaan is. Vertel jij het eens met je eigen woorden:

Een geomorfologisch onderzoek uitgevoerd door de K.U.Leuven suggereert dat de eerste bewoning van de kasteelsite te Rekem begon op een eiland in de Maas. In de loop der tijden is de westelijke Maasarm die het eiland omsloot dichtgeslibd waardoor een heuvel ontstond. In de vroege middeleeuwen zal de strategische waarde van deze heuveltop opgevallen zijn en heeft men er gebruik van gemaakt om er een eerste versterking op te bouwen.

3.13. Vanaf de Middeleeuwen vinden we in onze streken vele sporen terug. Zoek deze afbeeldingen eens op. Beschrijf telkens wat er getoond wordt en waar het te vinden is.

een pelgrimsinsigne, in lood-tinlegering met een afbeelding van Christus aan het kruis in een lang gewaad. Pelgrimsinsignes werden gekocht als een soort van souvenir bij kerkelijke hoogdagen of wanneer men op bedevaartstocht ging. Individuen en groepen van allerlei rang en stand droegen ze om zichzelf een bepaald imago aan te meten, om geluk af te dwingen en kwaad af te weren.

de wal, gracht en een stuk van de herstelde muur van het kasteel van Jonckholt in Hoelbeek:

De oudste bewoning op de terreinen van het latere kasteel van Jonckholt bestond uit een vijftal houten gebouwen die op een ophoging opgericht werden. De opgehoogde locatie werd afgesloten door een gracht.

In de tweede helft van de 14de eeuw werden de bewoonde terreinen omweld door een bakstenen muur en werd aldus een omwalde oppervlakte van ca. 2000 m² bekomen. Op de hoeken van de omwalling werden vier hoektorens geplaatst. Deze hoektorens werden met elkaar verbonden door een gaanderij op bogen en langs de veldzijde bekleed met horizontale rijen mergelblokken.

De mottehevel van Millen. Op deze heuvel werd een toren gebouwd. Deze toren was een statussymbool

De waterburcht van Millen, na een verbouwing om het complex iets luxueuzer te maken. Aanvankelijk was er alleen een donjon: een vierkante toren met dikke muren.

4. Nieuwe tijd:

- 4.1. Heel ingrijpend voor onze streken was de slag van Lafelt: wie vocht tegen wie? *In 1748 werd Lodewijk XIV Maastricht innemen. Er werd hevig gevochten tussen Franse troepen enerzijds en Oostenrijkse, Beierse en Spaanse anderzijds.*
- 4.2. Wat zijn die balletjes die in het veld van Lafelt en Vlijtingen zo talrijk gevonden worden?

munitie, (kogels): ze waren van steen of metaal en konden de vijand doden of erg verwonden, vaak stierven de soldaten aan infecties van die wonden.

4.3. Bekijk eens goed de tekening van een kampement.

a) Welke stad herken je aan de vele torens in de verte?

Maastricht

b) Wat gebeurt er met het paard in de linkerbenedenhoek?

wordt beslagen met nieuwe hoefijzers

c) Wat gebeurt er bij de andere rookwalmen?

d) Vind je de plek waar een glaasje kan gedronken worden? Hoe werd de drank vervoerd? (*per ton*)

e) Bewijs dat men in die tijd niet zacht omging met misdadigers?

4.4. Kan je enige gelijkenis terugvinden tussen de tekening van een kampement en de plattegrond van de kampementen die teruggevonden zijn in Lanaken?

het lineaire patroon

5. **Nieuwste tijd:** Regelmatig stoten archeologen of heemkundigen op voorwerpen uit de Tweede Wereldoorlog, Welke voorbeelden vind je terug in deze tentoonstelling?

In de tentoonstelling kan je voorbeelden vinden van vliegtuigen (zowel Duitse als Engelse), loopgraven (langs het Albertkanaal), bommen, identificatieplaatjes van soldaten...